

نگاهی به زندگی و اندیشه سیاسی خواجه نظام الملک

28 مهرماه سالروز تولد خواجه نظام الملک است. بسیاری به دلیل مطالبی که نظام الملک در خصوص پادشاه و مملکت داری بیان کرده مدعی شده

خبرگزاری مهر-28 مهرماه سالروز تولد خواجه نظام الملک است. بسیاری به دلیل مطالبی که نظام الملک در خصوص پادشاه و مملکت داری بیان کرده مدعی شده اند که وی در پی اعاده نظریه پادشاه آرمانی بوده است اما به نظر می‌رسد این مدعا کاملاً غلط می‌باشد. خواجه بزرگ ابوعلی حسن بن علی بن اسحاق مشهور به نظام الملک، جزء خانواده‌های دهقان بوده است از آن جا که این دهقانان وقتی در برابرترکان موقعیت خود را از دست دادند به کارهای دیوانی روی آوردند. خواجه نظام الملک و پدرش نیز از همان ابتدا به عنوان افراد دیوانی دستگاه‌های حکومتی فعالیت می‌کردند.

نظام الملک بنا به درخواست پدر از همان کودکی به یادگیری قرآن، آموختن فقه و مذهب شافعی مبادرت می‌ورزد و از وجود اساتیدی چون، محمدبن علی بن مهریزد، ابومنصور علی بن شجاع، ابوالقاسم قشیری و ابوحامد الازهری درس می‌گیرد. وی دارای همتی بلند و عظمی راسخ بوده است به طوری که به وزارت سلجوقیان رسیده و به دستگاه چغری بیگ راه می‌یابد.

مشهورترین کتاب و فعالیت خواجه نگارش سیاست نامه توسط وی می‌باشد. باید گفت: در دوره اسلامی نوشتن کتابهای سیر الملوک یا سیاست نامه رایج ترین شیوه پرداختن به اندیشه سیاسی بوده است به خصوص از زمانی که زبان فارسی به عنوان زبان ادبی ایران شناخته می‌شود.

سیاست نامه نظام الملک به دلیل نوع نگارش خاص و محتوای غنی آن جزء شاهکارهای سیاست نامه نویسی به حساب می‌آید.

خواجه کتاب سیاست نامه را بنا به درخواست ملک شاه سلجوقی می‌نگارد و در آن پیرامون آیین کشور داری به رسم ملوک عجم سخن می‌گوید. او در خصوص کتاب بیان می‌کند که #171؛ هیچ پادشاهی را از داشتن این کتاب چاره نیست، خاصه در این روزگار که هرچه بیشترخوانند ایشان را در کارهای دینی و دنیایی بیشتر بیداری افزایش، و در احوال دوست و دشمن بهتر در افتد و روش کارها و راه تدبیرهای صواب بر ایشان گشوده شود و ترتیب وقاعده دربار و درگاه و بارگاه، دیوان و مجلس و میدان و احوال و معاملات و رعیت برایشان روشن شود و هیچ چیز در همه ی مملکت از دور و نزدیک و از بسیار و اندک پوشیده نماند. ایزد تعالی در هر عصر و روزگاری یکی از میان خلق برگزیند و او را به هنرهای پادشاهانه آراسته و ستوده گرداند و مصالح جهان و بندگان را چاره سازد تا مردم اندر عدل روزگار گذرانند».

بسیاری به دلیل مطالبی که نظام الملک در خصوص پادشاه و مملکت داری بیان کرده است مدعی شده اند که وی در پی اعاده نظریه پادشاه آرمانی بوده است اما به نظر می‌رسد این مدعا کاملاً غلط می‌باشد. نظام الملک بنیان گذار مدارس نظامیه و دارای شریعتی شافعی و بسیا رمتدین بوده و نمی‌توانسته با نظریه پادشاه آرمانی ایران باستان موافق باشد. او به خوبی بر این نکته واقف است که کسی حق حاکمیت دارد که بر حق باشد و اگر وی از پادشاهی سخن می‌گوید به دلیل مظلوف زمانی می‌باشد که در آن قرار داشته است زیرا به روزگار خواجه نظام الملک کشاکشی بین سلاطین غزنوی، سلجوقیان و خلیفگان وجود داشته و خواجه برای آن که بتواند قدرت خلیفه و سلطان را متوازن کند از لفظ پادشاه در سیاست نامه سخن می‌گوید در حقیقت او در پی اقتدار بخشیدن به دستگاه حاکمیت برای یافتن مشروعیت می‌باشد.

خواجه قصد دارد از این رهگذر حاکمیتی به وجود آورد که شرایط اداره ی کشور را داشته باشد. از جمله مواردی که نظام الملک معتقد است پادشاه باید انجام دهد موارد زیر می باشد:

- محدود بودن فرمان برای انجام بهتر آن
- تشکیل سپاه منظم و سازماندهی آن
- سپردن کارها به افرا با اهلیت و دارای صلاحیت
- عدم دخالت زنان در دربار.

بحث مهم و اساسی که نظام الملک در آیین مملکت داری به آن اشاره می‌کند و می‌توان از آن به عنوان یک حرکت فرهنگی تاثیرگذار یاد کرد این است که او معتقد بود استفاده از گروههای متفاوت مانند غزا تنها در هنگام نبرد و برای جنگیدن در سپاه اشتباه است زیرا اینان بعد از مدتی طغیان کرده و مدعی حکومت می‌گردند. او معتقد است برای اینکه این اتفاق نیافتد باید افراد را به فرهنگ

حکومت آشنا کرد و به تعبیر بهتر به آنان بال فرهنگی داد. زیرا مساله مربوط به فرهنگ تاثیر گذارتر می باشد.

در مجموع سیاست نامه خواجه نظام الملک به عنوان نیرومندترین جریان اندیشه سیاسی در ایران قابل طرح بوده و با توجه به آن دوران مطالب مفید و ارزشمندی دارد.